

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 74 Yıl: 2020 & Volume: 13 Issue: 74 Year: 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TOLSTOY'DA SUÇUN TOPLUMSAL NEDENLERİ, AYDINLANMA FELSEFESİ VE MARKSİZM: DİRİLİŞ ROMANI ÖRNEĞİ

*SOCIAL CAUSES OF CRIME, ENLIGHTENMENT PHILOSOPHY, AND MARXISM IN TOLSTOY: THE
CASE OF THE NOVEL "RESURRECTION"*

Mehmet Devrim TOPSES*

Öz

Diriliş romanında 19.yüzyıl Rus toplum yapısına ilişkin belirgin izler bulunduğu gibi, Tolstoy'un insan ve toplum felsefesine ilişkin değerlendirmeleriyle sıklıkla karşılaşmaktadır. Bu değerlendirmeleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz. Diriliş romanında ilk olarak suç olgusunu yaratan maddi toplumsal temellere vurgu yapılmakta, bu temellere dokunulmadan suç olgusuyla mücadele edilemeyeceği anlatılmaktadır. Bu yönüyle Tolstoy, suç sosyolojisi alanında Şikago okulunun suç ve çevre ilişkisine önem veren kuramsal yaklaşımlarını önceden desteklemiş olmaktadır. İkinci olarak, Aydınlanma felsefesi ve geniş toplum kitlelerinin akılcılık doğrultusundaki eğitim süreci sınıfsal bir zeminde ele alınmıştır. Yazara göre ezilen ve yoksul köylülerin boş inançlardan arınması, doğa ve topluma akılcı bir pencereden bakabilmeleri egemen sınıfların arzu edebileceği bir gelişme değildir. Tersine bu süreç, yaşamakta olan toplum düzeninin sürmesine bir tehdit olarak görülmektedir. Bu nedenle egemen sınıflar gerçekte, aydınlanma sürecine ve akılcı bir eğitime karşı çıkmaktadırlar.

Tolstoy'un bu noktadaki saptamaları Türkiye'de toplumcu-gerçekçi çizgide ilerlemiş olan Sabahattin Ali, Fakir Baykurt, Orhan Kemal ve Mahmut Makal gibi yazarların seçmiş olduğu konularla benzerlik içinde görülebilir. Üçüncü olarak Diriliş romanında, toplumsal bir yapıdaki kurumsal ilişkiler Marksist yöntem anlayışıyla ve yine sınıfsal bir zeminde incelenmiştir. Bu saptamaya göre, çok kez sanıldığı gibi yasaların amacı adaleti sağlamak değil yönetici sınıfların çıkarlarını sağlamaktır. Örneğin Rusya'da toplumsal düzeni alt sınıflar yararına yeniden düzenleme yönündeki düşünce ve eylemler "siyasi suç", toplumsal düzenin yarattığı diğer adı suçlar ise "asil suç" kategorisinde değerlendirilmektedir. Sonuç olarak Tolstoy'un Marksist yöntem anlayışından, hümanist ve sosyalist düşüncelerden etkilendiği, bu dönemin Rusya'sındaki toplumsal yapıya daha çok emek yoluyla geçinen kesimlerinin gözünden baktığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat Sosyolojisi, Toplumcu-Gerçekçilik, Suç Sosyolojisi, Eğitim Sosyolojisi.

Abstract

Some obvious traces of the Russian social structure in the 19th century can be found in "Resurrection", as well as Tolstoy's evaluations on human and social philosophy. These evaluations can be summarized as follows. "Resurrection", first of all, puts emphasis on the material social foundations of the crime phenomenon and asserts that it is not possible to fight against the crime phenomenon without addressing these foundations. In this regard, Tolstoy supported in advance the Chicago school's theoretical approaches that attach importance to the relationship between crime and environment in the field of criminal sociology. Secondly, the novel discusses the Enlightenment philosophy and the rationalism-based educational process of the broad masses of society in terms of class. According to the author, freeing the oppressed and poor peasants from superstitions and making them able to look at nature and society from a rational perspective are not a development that the dominant classes desire. In contrary, they see this as a threat to the continuation of the existing social order. This is why the dominant classes actually oppose the enlightenment process and rational education.

The points made by Tolstoy in this regards are similar to those by the Turkish socialist-realist writers such as Sabahattin Ali, Fakir Baykurt, Orhan Kemal, and Mahmut Makal. Thirdly, "Resurrection" examines the institutional relations in a social structure with the Marxist methodological approach and, again, in terms of class. According to this consideration, contrary to popular belief, objective of laws is not to secure justice but to consolidate the interests of the dominant classes. For example, in Russia, the thoughts and actions dedicated to reorganizing the social order for the benefit of the lower classes are considered as "political crime" and other ordinary crimes created by the social order as "real crime". In conclusion, it can be asserted that Tolstoy was influenced by the Marxist methodological approach and the humanist and socialist thoughts, and looked at the social structure in Russia at that time through the eyes of the people who lived on labor.

Keywords: Literary Sociology, Socialist-Realism, Crime Sociology, Sociology of Education.

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ORCID: 0000-0003-2753-6369, devrimtopses@comu.edu.tr

Giriş

Edebiyat sosyolojisi açısından Tolstoy'un belirleyici önemi, iki noktadan kaynaklanmaktadır. Birinci olarak Tolstoy'un edebiyattaki gerçekçi yönelimi, tarihsel bir döneme ilişkin veri toplama amacındaki sosyolojiyi yakından ilgilendirmektedir. Çünkü gerçekçi roman, kendi içinde taşıdığı estetik değerine ek olarak, toplumsal yapıya ilişkin anket ve görüşme gibi tekniklerle ulaşılamayacak bazı veriler sunmaktadır. Gerçekçi bir zemin üzerinde sanatsal üretimde bulunan romancı, aynı zamanda içinden çıktığı toplumsal yapıdaki insan ilişkilerini doğrudan okuyucuya aktarmaktadır. İkinci olarak ise Tolstoy'un insan ve toplum görüşü, bir edebiyatçının gündelik izlenim ve yorumların ötesine geçerek tümüyle sosyoloji odaklı bir yöntem anlayışına dayanmaktadır. Bu yöntem anlayışı kısaca Marksizm olarak belirtilebilir. Öz olarak Marksizm, emek yoluyla geçinen toplumsal sınıfların siyasal iktidarını amaçlayan bir dünya görüşüdür. Bununla birlikte Marksizm'in Tolstoy'u etkileyen yönü, bu dünya görüşünün siyasal ve toplumsal amaçlarından önce toplumsal olayları açıklama biçimi, kısaca metodolojisidir. Toplumsal olay ve olguları sınıfsal bir zemin üzerinde inceleyen Marksist yöntem anlayışı, Tolstoy'u öncelikle bu yönüyle etkilemiştir.

Makalenin konusu olarak Diriliş romanının seçilmesinin üç temel nedeni bulunmaktadır. İlk olarak bu roman, sosyolojinin özel çalışma alanlarından suç sosyolojisinin kuramsal açıdan yararlanabileceği çok güçlü izlenimler barındırmakta, 19. yüzyıl Rus toplumunda suç olgusuna yönelik resmi bakışın eleştirisi üzerinde gelişmektedir. Ferri ve Lombroso gibi teorisyenlerde ifadesini bulduğumuz bu resmi bakış, "suçluyu ortadan kaldırarak ya da toplumdan yalıtarak suç olgusunu yok etme amacı" biçiminde özetlenebilir. Aslında Tolstoy'un o dönemin Rus toplumunda eleştirdiği bu bakış açısı, 21. yüzyılda bile yeryüzünün geniş kesimlerinde egemen bir konumda varlığını sürdürmektedir. Suç davranışı bireysel bir kalıtım sorunu ya da bir tercih eğilimi olarak görülüp bireyin cezalandırılması üzerine odaklanılmakta, bununla birlikte suçun çevresel kaynakları gözden kaçırılmaktadır. Suçluyu doğuştan başlayarak denetim altında tutmak, dövmek, en sert biçimde cezalandırmak, dahası yok etmek, suç olgusuyla süre giden en kolay mücadele yolu olarak görülmektedir. Bu eleştirisiyle birlikte Tolstoy, 20. yüzyılda ortaya çıkacak olan toplumsal içerikli klasik suç teorilerine gözlemci-edebiyatçı kimliği üzerinden kuramsal bir giriş yapmış olmaktadır. Makalede Tolstoy'un bu yaklaşımıyla klasik Şikago ekolü arasındaki güçlü benzerliklere değinilecektir.

Diğer taraftan Diriliş romanının başka bir özelliği, Tolstoy'un Aydınlanma felsefesine bakışı konusunda bazı göstergeler taşımakta oluşudur. Gerçekte Tolstoy, 18.yüzyıl Aydınlanma felsefesini kuramsal açıdan özenle incelemiş, dönemin Avrupa ülkelerini yakından izlemiş ve özellikle eğitim konusunda Aydınlanmacı öneriler geliştirmiş bir edebiyatçıdır (Karataş 2015, 8). Denilebilir ki, Tolstoy bir Rus aydınlanmacısıdır. Aydınlanma birikimini "Batı toplumlarına özgü bir gelişme yolu" ya da "emperyalist değerler bütünü" biçiminde değerlendirip yadsınamış, tersine benimsemiş ve Rus toplumunun ondan yararlanmasını istemiştir. Günümüzde bile Türkiye toplumunda aydınlanmacılığın evrensel bir toplum felsefesi mi, yoksa yalnızca Batı toplumlarına özgü bir değerler bütünü mü olduğu konusundaki tartışmalar güncelliğini korumaktayken, bir Doğu toplumu olan Rusya'nın klasik edebiyatçılarından Tolstoy'un bu konudaki yaklaşımı söz konusu tartışmaya belirli ölçütler getirerek derinlik kazandırmaktadır.

Diriliş romanında son olarak, Marksist yöntem anlayışına dayalı bir siyaset sosyolojisinin açık örnekleri görülmektedir. Marksizm, toplumu işlevselci ya da korporatist kuramcılarını ileri sürdüğü biçimiyle "ortak vicdanla birleşmiş ya da birleştirilebilecek bir kitle" olarak değil, karşıt çıkarları bulunan sınıflardan oluşmuş bir sosyal ilişkiler ağı biçiminde tanımlamaktadır (Marshall 1999,114). Durkheim gibi işlevselci kuramcılara göre modern toplum, eşitsizlikler içinde bile ortak bir dayanışma bilinci merkezinde örgütlenebilecek bir yapıdadır. Oysa Marksizme göre siyasetin yanında, din, hukuk ve siyaset gibi bütün kurumsal ilişkiler gerçekte sınıflar arasındaki

mücadelenin yarattığı güçlü norm sistemleridir. Her toplumsal sınıfın din, hukuk, sanat, ahlak, eğitim ve siyaset yorumu öncelikle kendi toplumsal çıkarlarını içermekte, bu nedenle birbirinden ayrılmakta, daha ötesinde birbirleriyle ters düşmektedir (Slattery 2008,104-105). Diriliş romanının başkarakteri durumundaki Nehlyudov'un, aynı zamanda Tolstoy'un genel dünya görüşünü de yansıtarak toplumsal eşitsizlikler üzerine yoğunlaştığı düşünülebilir. Ayrıca romanda Nehlyudov'un toplumdaki kurumsal ilişkileri sürekli olarak Marksist bir içerikle yorumladığı açıkça görülebilir. Aşağıdaki bölümde söz konusu üç alt başlığın sırasıyla değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Suç ve Ceza Arasında Kurulan İlişkinin Eleştirisi

Tolstoy'a göre suç, bireylerin kişiliklerinden, ruhsal özelliklerinden ya da biyolojik yapılarından kaynaklanan bir seçim değil, maddi temelleri bulunan toplumsal bir olgudur. Burada maddi temeller olarak kavramsallaştırılan değişken, toplumsal çevreyi oluşturan koşullar anlamındaki somut belirleyicilerdir. Örneğin ekonomi, istihdam, sigorta güvencesi, sağlık hizmetleri, konut ve barınma söz konusu maddi değişkenler arasında sayılabilir. Bu değişkenler maddi olarak duyumsanabildikleri için somut anlamda tanımlanabilirlerken, "bilinç", "düşünce", "kişilik", "karakter", "ahlak yapısı" ve "inanç sistemi" gibi değişkenler soyut niteliklidir. Bununla birlikte Diriliş romanında Tolstoy, suçun toplumsal nedenlerini yorumlarken soyut değişkenlere değil, kesinlikle maddi temellere ve toplumsal çevreye ilgi istemiştir. Yazar bu romanda öncelikle, suçu doğuştan eğilimle açıklayan Lombroso gibi çağdaşı teorisyenlerden ayrıldığını hissettirmektedir (Tolstoy 2003,83). Romanda Tolstoy'un kendine özgü bu yaklaşımından bazı izler bulunabilir. Örneğin Romanın başkarakteri durumundaki Nehlyudov, jüri üyesi olarak katıldığı bir "kilim hırsızlığı" davasını izlerken, sanık delikanlıyla ilgili olarak şunları düşünmektedir:

"Bu sanık şehirde bir hayvan gibi yaşadığı, bitlenmemesi için kısa kesilmiş saçlarıyla onun bunun ayak işlerini yaptığı sırada kimse onun farkına varmamıştı. Tersine, daha yaşlı arkadaşlarından bütün gördüğü, öğrendiği, başkalarını aldatan, içki içen, küfreden, kavga eden kimselerin daha makbul insanlar olduğuydu. Bozuk, kötü şartlar içinde bir çalışma yüzünden, serserilikten zayıf düşmüş, şehirde bir rüyada gibi amaçsız dolaşırken bir kulübeye girip de eski kilimleri sanki pek değerli bir şeymiş gibi çalmaya kalkmış bu gencin karşısında biz bu nedenleri ortadan kaldıracığımız yerde onu cezalandırıyoruz. Böylece, durumu kurtarmaya çalışıyoruz. Korkunç bir şey bu!" (Tolstoy, 2003, 140).

Başka bir bölümde yine Tolstoy'un benzer yöndeki yorumlarıyla karşılaşılabilir:

"Bir çocuğu suç işlemeye iten sebep, kötü insanların ortaya çıkmasına neden olan, içinde bulunduğu toplumsal koşullardır. Bu nedenle böyle çocukların ortaya çıkmasını istemiyorsak, öncelikle bu şanssız varlıkları suça sevk eden koşulları yok etmeye çalışmamız gerektiği apaçık ortadadır.." (Özdemir ve Ünsal, 2017, 134).

Romanda suç olgusuna yönelik bu tutum, öncelikle "şehir", "işsizlik" ve "yoksulluk" gibi değişkenleri öne çıkarttığı için doğrudan 20.yüzyıl okullarından Şikago ekolü yaklaşımını çağrıştırmaktadır. Bu ekolün kuramcılarında Clifford Shaw ile Henry McKay'in yaklaşımına göre suç, şehirdeki toplumsal düzensizlikten kaynaklanır. Toplumsal düzensizliği yaratan maddi etmenler ise düşük ekonomik statü ve yoksulluk nedeniyle temel insan gereksinimlerinin karşılanamayışıdır (Dolu 2012,240). Tolstoy ve kendisinden sonra gelen Şikago ekolü arasında ilk benzer noktalar böylece görülebilir. İkinci olarak ise yukarıdaki metinde Roman karakterinin "suç" ve "sosyal öğrenme" değişkenleri arasındaki karşılıklı ilişkiler üzerinde durduğu görülmektedir. Burada Tolstoy, kilim hırsız delikanlının, başkalarını aldatan, küfreden, kavga eden kimselerin oluşturduğu bir arkadaş grubu içinde yaşamakta olduğunu altını çizmiştir. Öyleyse Tolstoy'a göre suç davranışı, aynı zamanda içinden çıktığı kültürel değer yapısının bir parçası olarak da görülmelidir. Bir tutum ya da davranış herhangi bir toplumsal yapıda suç olarak

görülmezken, başka bir yapıda suç olarak değerlendirilebilir. Gerçekten de yazar, Romanın “suç” ve “ayıplama” gibi değişkenleri “kültürel çevre” içinde yorumladığı başka bir bölümünde şu yaklaşımı ileri sürmektedir:

“Genellikle bir hırsızın, bir katilin, bir casusun, bir fahişenin, işinin kötü olduğunu düşünerek bu durumdan utanç duyduğu sanılır. Bunun tam tersi doğrudur. Kaderin ya da günahkâr yaşayışların böyle bir duruma getirdiği insanlar, durumlarının ne denli kötü olduğu gerçeğini görebilseler bile, yaşayışlarını bu durumlarını iyi, kabule değer gösterecek bir tutumla düzenlerler. Bu hayat görüşlerini sürdürmek üzere de kendi görüşlerini paylaşan kimselerden bir çevre edinirler, bu çevrede kendi yerlerini bulurlar. Uсталıklarıyla övünen hırsızları, sefaletlerini savunan fahişeleri, zulümlerinden gurur duyan katilleri görmek bizi şaşırır. Oysa bu şaşkınlığımız ancak bu insanların yaşadığı çevrenin, atmosferin sınırlı olmasından, bizim bu sınırın dışında kalmamızdandır. Bu insanların yaşayışlarını sefil, kötü olarak görmemiz, onların dışındaki çevrenin çok daha büyük olması ve bizim bu çevreye ait bulunmuyor olmamızdandır” (Tolstoy, 2003, 171).

Yazarın bu tutumu yine kendisinden sonra gelen Şikago ekolü kuramcılarında Gabriel Tarde, Albert Bandura ve Edwin Sutherland’ın sosyal öğrenme teorileriyle kolaylıkla karşılaştırılabilecek bir benzerlik içindedir. Şöyle de söylenebilir: Tolstoy’un gerçekçi gözlemci kimliği, kendisinden sonra gelen ve suç davranışının sosyal öğrenme süreci içinde yorumlanmasını öneren kuramsal yaklaşımlara öncülük yapmış, bu kuramların temel dayanaklarını edebiyat zemini üzerinden önceden desteklemiştir. Burada Tolstoy’un kendisinden sonraki klasik teorilerle birlikte karşı çıktığı temel nokta, suçun doğuştan gelen bir eğilim ya da bireysel bir tercih olarak görülüyor olmasıdır. Diriliş romanının geneli, suç olgusunun bireysel olarak yorumlanıp cezalandırılmasının yaratmış olduğu toplumsal çelişkilerdir. Oysa bir suç davranışının tek başına cezalandırılması ya da suçlunun yok edilmesi yerine, suçu ortaya çıkartan toplumsal koşulların düzenlenmesi gerekmektedir. Toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi, güvenceli iş olanaklarının yaratılması, eğitimin niteliğinin yükseltilerek bütün toplum kesimlerine açılması, toplumu oluşturan tüm bireylerin konut, barınma, sağlık hizmetleri ve emeklilik açısından güvencelere bağlanması toplumsal-maddi koşullara odaklanmış bir suçla mücadele yöntemi olarak gösterilebilir. Tolstoy’un işte bu yöntemden yana olduğu, Diriliş romanında açık biçimde anlaşılmaktadır.

Aydınlanma Felsefesinin Sınıfsal İçerikli Yorumu

Diriliş romanında Tolstoy’un vurgulamış olduğu saptamalardan diğeri ise Aydınlanma felsefesi konusundadır. Aydınlanma, en özlü biçimde doğa ve toplum olayları karşısında insan aklına duyulan güven olarak tanımlanabilir. Dinsel ya da kişisel otoriteler karşısında “özgür düşünce” ve “özgür irade” gibi vurgular Aydınlanma düşüncesinin başlıca değişkenlerini oluşturmaktadırlar. 18. yüzyıl Aydınlanma kuramcılarında Kant’a göre bütün yol göstericiliği dinsel ve kişisel otoritelere ya da boş inançlara bağlamış olan insanın, kendi suçu ile düşmüş olduğu bu ergin olmayış durumundan kendi kılavuzluğunu eline alarak kurtulması gerekmektedir (Gökberk 1994,326). Bununla birlikte toplumsal yapıya maddi bir zeminde ve sınıfsal bir gerçeklik çizgisi üzerinden baktığımızda aydınlanma sürecinin böyle idealist hedeflere ulaşması o kadar kolay değildir. Örneğin toplumun aydınlanmasını kesinlikle arzu etmeyenler bulunmaktadır. Tolstoy’un bakış açısından konuya yaklaşıldığında, toplumun aydınlanmasını istemeyenler “milyonların çektiği sıkıntıyı, sefaleti küçük bir azınlığın rahatı ve zevki için gizleyenlerdir” (Tolstoy 2003,277). Ona göre geniş toplum kesimlerinin “kendi aklını kullanma cesaretini göstermesi”, eşitsizliğe dayalı toplum yapısının sürmesinden daha kazançlı çıkacak bir azınlığı huzursuz etmektedir. Öyle ki Tolstoy, bu romanda üst sınıflara mensup ve Rus çarının sadık danışmanlarından Toporov isimli bir karakteri betimlerken Aydınlanma konusunda toplumsal yapıdan gelen başlıca sınıfsal engeli şöyle bir örnek yoluyla betimlemektedir:

"Halkın boş inançlara olan hoşgörüsünün nedenini, kendisi gibi aydınlanmış olmasına rağmen, bu ışığı onları da aydınlatmaya kullanacak yerde cehaletin daha da karanlık derinliklerine yuvarlanmalarına seyirci kalan zalimler bulunduğu gerçeğine bağlayamıyordu. Örneğin "Tanrı Anaları" denilen kutsal resimlere tapınmak din yönünden büyük bir kusurdu ama halk mademki bunu seviyor, inanıyordu, öyleyse boş inançlar bırakılmıyordu. Toporov böyle düşünüyordu işte." (Tolstoy, 2003, 332).

Böylelikle Diriliş romanında "ezen ve ezilen" ayrımı işlenerek Aydınlanma düşüncesinin sınıfsal içerikli bir yorumuna gidilmiştir. Tolstoy'a benzer yöndeki çıkarımlar, Türkiye'de başlıca köy romancıları ve öykücülerinden Sabahattin Ali, Fakir Baykurt, Orhan Kemal ve sonrasında Mahmut Makal gibi edebiyatçıların yapıtlarında da görülebilir. Tüm bu edebiyatçıların Tolstoy'la birlikte bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Öncelikle söz konusu yazarların tümü bilim, hukuk, eğitim ve kültür alanlarındaki uygarlık kazanımlarının tüm insanlığın ortak ürünü olduğu gerçeğini teslim etmiş birer aydınlanmacıdır. Hiçbirisinin, uygarlığı dinsel ya da ırksal merkezli sınırlarla açıkladığı ya da Aydınlanmacılığa çeşitli gerekçelerle karşı çıktığı görülmemiştir. İkinci olarak, söz konusu edebiyatçıların tümü hümanist bir bakış açısı taşımaktadırlar. Yapıtlarında mülk sahipleri ve mülksüzler arasındaki insan ilişkilerinin derinlikli çözümlenmeleriyle karşılaşılabilir. Üçüncü olarak ise yazarların tümü toplumcu-gerçekçi edebiyat anlayışının temsilcisidir. Bu isimler toplumsal yapıdaki keskin hiyerarşi biçimlerinin ayırımına varmışlar, topluma daha çok emek yoluyla geçinen alt sınıfların bakış açısından yaklaşmayı amaçlamışlardır. Alt sınıflar ya da "ezilenler" için çıkış yolu ise geleneğe dönüş değil, aydınlanma ve devrimdir. Diriliş romanında Tolstoy'un toplumcu edebiyat kuramı ile devrimci karakterleri yan yana getirdiği görülür.

Hukuksal İlişkilerin Sınıfsal Temelleri

Diriliş romanında üzerinde durulması gereken üçüncü nokta, Tolstoy'un devlet ve hukuk kavramlarına yönelik sınıfsal içerikli bakış açısıdır. Sınıfsal bakış açısı gerçekte Marksizm'e özgü bir yöntem anlayışıdır. Spencer ve Durkheim gibi işlevselci düşünürler toplumu idealler ya da "kollektif bilinç" merkezinde bütünleşebilecek bir sosyal yapı olarak görüyorlarken Marksizm, uygar toplumun derinliklerinde sınıf merkezli ve uzlaşmaz nitelikli ayrımlaşmaların bulunduğunu saptamıştır. Buna göre ilk olarak siyaset felsefeleri arasında görünürdeki temel ayrımlar, her toplumsal sınıfın, devleti kendi çıkarlarına göre yönetme isteğindeki başkalaşımından doğmaktadır. İkinci olarak ise din, hukuk ve eğitim gibi toplumsal kurumlar öz olarak, yönetici sınıfların ezilenler üzerindeki istek ve beklentileri doğrultusunda yorumlanıp şekillenmektedir (Cevizci 2009,861). İşte Diriliş romanının başkarakteri durumundaki Nehlyudov'un, kız kardeşinin eşi ve yine egemen-yönetici sınıfların bir üyesi olan Nikiforoviç'le adalet kurumu üzerine yaptığı bir tartışmada düpedüz Marksizm'in bu yöndeki hukuk yaklaşımını dile getirdiği görülmektedir. Bu konuşmayı aşağıdaki gibi örnek gösterebiliriz:

"...

Nikiforoviç: "Sanki adalet, kanunun amaçları arasında mı ki!"

Nehlyudov: "Sınıf çıkarlarını korumak!.. Bence kanun ancak bizim sınıfımızın çıkarlarını korumak için bir araçtan ibaret!"

Nikiforoviç, gülümseyerek: "Bu çok yeni bir düşünce!..Genellikle kanunun hiçbir yan tutmayan bir amacı olduğu düşünülür."

Nehlyudov: Evet, nazariyatta öyledir; ama tatbikatta bambaşka gördüm bunu. Kanun ancak bugünkü durumu korumayı öngörüyor. Bu yüzden de toplumun düzeyi üzerinde olup da toplumu yükseltmeye çalışıyan siyasi mahkûmlar; onun çok altında olanı da asil mahkûmlar olarak cezalandırıyor..." (Tolstoy 2003, 359).

Yukarıdaki konuşmada anlaşıldığı gibi, romanın bu bölümünde hukuk kurumuna ilişkin bir tartışma sürmektedir. Bu tartışmada çarpıcı nitelikteki noktalar yorumlanmaya son derece uygundur. Öncelikle dikkat çekilmesi gereken bölüm, gündelik yaşamda hukuk kurumunun

tarafsız olduğunu düşünmeye eğilimli oluşumuzun gerçekte bir yanılğı olduğunun ileri sürülmesidir. Gerçekten de sınıflı bir toplumda adalet, yasaların amaçları arasında mıdır? Sosyolojide özellikle yapısal-işlevselci sosyologlar, hukuk kurumunu toplumun ortak çıkarları, düzen ve güvenlik ihtiyacı doğrultusunda incelemeyi tercih etmişlerdir (Slattery 2008,377). Oysa Diriliş romanının yazarı aynı düşüncede değildir. Başkarakter Nehlyudov'a göre Rus toplum yapısında adalet ve kanunun tarafsız olduğu söylenemez. Kanunlar güçlülerin yani toplumun egemen sınıflarının çıkarları doğrultusunda şekillenmektedir. Ayrıca Nehlyudov'un bu gözlemleri tepeden inme yargılar değil, romanın içeriğiyle bütünleşmiş yargılardır. Diriliş romanında geçen olayların tümü, Nehlyudov'un zihninde bu düşünceleri yaratmıştır. Sonrasında, büyük toprak sahibi sınıfın bir temsilcisi olarak Nehlyudov, bu tartışmada, hukuksal kuralların kendi sınıf çıkarlarının bir aracı olduğu saptamasını dile getirmektedir.

Sonuç

Diriliş romanına ilişkin bu incelemelerden sonra ulaşılan saptamalar bazı alt başlıklar altında toparlanıp yorumlanabilir. Birinci olarak Tolstoy, gerçekçi bir yazar olarak, 19. yüzyıl Rusya toplumuna ilişkin güncel sosyal sorunları Diriliş romanına taşımış ve burada incelemiştir. Romanda bireysel ilişkiler, toplumsal-maddi bir zemin üzerinde ve bu zeminle bağları kopartılmadan yorumlanmıştır. İkinci olarak Diriliş romanı, gerçekçi bir edebiyatçının toplumsal sorunlar hakkındaki kuramsal yaklaşımına ilişkin ipuçları sunmaktadır. Örneğin roman incelendiğinde, Tolstoy'un suç olgusunun toplumsal-çevresel boyutlarına eğilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ekonomik eşitsizlik, güvencesizlikler ve sosyal öğrenme suç olgusunun asıl dikkat isteyen maddi temelleridir. Bu temellere dokunmadan suçlu ayıklamaya çalışmak kalıcı bir mücadele yöntemi olarak görülemez. Söz konusu yaklaşımıyla Tolstoy, kendisinden sonra sosyolojide suç olgusunu bilimsel olarak açıklama çabasındaki Şikago ekolü kuramcılarıyla benzerlik içindedir.

Sosyal bilimlerde ve edebiyatta ele alınan bir olgunun sınıfsal zeminde incelenmesi sık karşılaşılan bir yöntem anlayışı değildir. Bunun temel nedeni, alt sınıfların tarihe ve topluma kendi bakış açılarından yaklaşabilecek bilim adamı ve sanatçıları finanse edebilecek güçlerinin bulunmamasıdır. Durum böyle olunca tarihi üst sınıflardan yana yorumlayan bir yöntem anlayışı kendisini daha sıkça kabul ettirmektedir. Diriliş romanını özgün kılan başka bir yaklaşım, akılcılık ve aydınlanmanın sınıfsal bir temel üzerinde irdelenmiş olmasıdır. Ortak bir tanımlamayla konuya yaklaşırsak Aydınlanma, kişinin doğa ve toplum olayları karşısında geleneksel, dinsel, kişisel otoritelerden bağımsız düşünebilme özelliği edinebilmesidir. Bununla birlikte Tolstoy'a göre ezen ve ezilen ilişkileri içinde geniş toplum kesimlerinin gelenekten bağımsız düşünmesi, "zalimlerin" arzu ettiği bir toplumsal gelişme eğilimi değildir. Örneğin boş inançların, var olan toplumsal ilişkilerin sürmesine yardımcı bir işlevi varsa, "zalimler" boş inançların eriyip dağılmasını ya da köylüler tarafından terk edilmesini istemezler. Tersine, bu tutumları "halkın değerleri" olarak korurlar. Tolstoy'un bu yaklaşımı, onun "zalimlerden" ayrılarak, 19. yüzyıl'daki Rusya'nın toplumsal yapısında emek yoluyla geçinen daha geniş toplum kitlelerinin aydınlanmasından yana bir tavır içinde olduğunu göstermektedir. Gerçekten de ilk bakışta zengin toprak sahibi sınıfların bir parçası olarak değerlendirilebilecek Tolstoy'un, kendi yaşamında çiftliklerini köylülere bağışlaması ve köylülerin aydınlanma sürecine eğitim yoluyla gönüllü katkılarda bulunmuş olması, onun alt sınıflardan yana bir edebiyatçı kimliği taşıdığı izlenimini doğurmaktadır.

Diriliş romanının dikkat isteyen üçüncü özelliği, işlevselci düşünürlerin dışına çıkarak, modern toplumdaki kurumsal ilişkileri yine Marksist bir yöntem anlayışıyla ele almış olmasıdır. Tarihin ve toplumsal yapıda yüzeysel açıdan gözlemlenen diğer bütün insan ilişkilerinin derinliklerine gidildiğinde sınıfsal çatışmaların yansımaları görülür. Eğer toplum işlevselcilerin ileri sürdüğü gibi "ortak vicdan, mefkûre ya da ülkü temelinde birleşmiş herhangi bir sosyal birliktelik" değil de, çatışmacıların saptadığı şekliyle "çıklarları birbirinin karşısında konumlanmış sınıflardan" oluşuyorsa, kurumsal ilişkilerin güçlü sınıfların çıkarları doğrultusunda bir işlev

görmesi beklenebilir bir sonuçtur. Tolstoy işte bu noktadan yola çıkarak, modern toplumda adalet kavramının hukukun bir amacı olup olmadığını sorgulamaktadır. Herkes adalete ulaşmanın yasaların bir amacı olduğunu düşünse de, başkarakter Nehlyudov yasaların böyle bir amacı olmadığını ileri sürmektedir. Ona göre görüntü farklı olsa da yasaların öncelikli amacı, toplumsal düzeni egemen sınıflar ekseninde korumaktır. Yasalar toplumsal düzeni alt sınıflar yararına değiştirmek isteyenleri “siyasi mahkûm”, gerçekte toplumsal çevrenin ürünü olan diğer bütün suçları da “asıl mahkûm” olarak cezalandırmakta, böylece toplumsal düzeni üst sınıflar yararına sürdürmüş olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Cevizci, Ahmet (2009). *Felsefe Tarihi, Thales'ten Baudrillard'a*. İstanbul: Say Yayınları.
- Dolu, Osman (2012). *Suç Teorileri, Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Gökberk, Macit (1994). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Yayınları.
- Karataş, Emre (2015). “Tostoy'a Göre Eğitim”, *Bir Eğitimci Olarak Leo N. Tolstoy ve Yasnaya Polyana Okulu'ndaki Uygulamaları*. Bahri Ata, Ankara: Pegem Akademi. 1-12.
- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Slattey, Martin (2008). *Sosyolojide Temel Fikirler*. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz, İstanbul: Sentez Yayınları.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç (2003). *Diriliş*. Nedim Önal. İstanbul: Cem Yayınları.
- Özdemir, Rahman ve Ünsal, Özlem (2017). Nehlyudov'un Ruhsal Değişimi Işığında Tolstoy'un Dünya Görüşü. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 59:129-136.